

ISSN:2181-0427 ISSN:2181-1458

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ИЛМИЙ АХБОРОТНОМАСИ**

**НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА**

2022 йил 3 сон

МАСОФАВИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА ИНГЛИЗ ТИЛИНИ ЎҚИТИШДА ТАНҚИДИЙ ФИКРЛАШНИНГ АҲАМИЯТИ

Турдиева Роза Султанмуратовна

(Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети инглиз
тили кафедраси катта ўқитувчиси)

email: turdievaroza@navoiy-uni.uz tel: +998990090005

Аннотация: Ушбу мақолада танқидий фикрлаш, онлайн тизимида инглиз тилини ўқитиш, бошқа давлат таълим олувчилари билан қиёслаганда ўзбек талабаларининг фикрлаш фарқлари, трансформацион ўрганишда миллий менталитетнинг муҳимлиги, ҳамда ўқитувчининг таълим беришда нималарга эътибор беришлиги таҳлил қилиниб, кўрсатиб ўтилган.

Калит сўзлар: танқидий фикрлаш, трансформацион ўрганиш, масофавий таълим, таълим тизими

ЗНАЧИМОСТЬ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В ПРЕПОДАВАНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В СИСТЕМЕ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

(старший преподаватель кафедры английского языка Ташкентского
государственного университета узбекского языка и литературы имени Алишера Навои)

email: turdievaroza@navoiy-uni.uz tel: +998990090005

Аннотация: В данной статье описывается критическое мышление, обучение английскому языку в онлайн режиме, различия в мышлении узбекских студентов по сравнению со студентами других стран, важность национального менталитета в трансформационном обучении, а также роль и значимость преподавателя в обучении онлайн режима.

Ключевые слова: критическое мышление, трансформационное обучение, дистанционное обучение, система образования

THE SIGNIFICANCE OF CRITICAL THINKING IN TEACHING ENGLISH IN ONLINE EDUCATION SYSTEM

(a senior teacher of the department of English language of Tashkent state university of
Uzbek language and literature named after Alisher Navoiy)

email: turdievaroza@navoiy-uni.uz tel: +998990090005

Annotation: This article describes critical thinking, teaching English online, differences in thinking of Uzbek students in comparison with students of other countries, significance of national mentality in transformation learning, as well as the role and importance of a teacher in online teaching.

Key words: critical thinking, transformative learning, distance learning, educational system

Аксарият одамлар ўқиш-ўрганиш ҳақида гап кетганда мактаб, коллеж ва университетларда расмий таълим билан тенглаштирадilar. Бу талабалар аъло маълумотга эга бўлишлари керак бўлган расмий ўқув муҳити. Уларнинг фикрича, таълим одамларга ўзларининг иш фаолиятини ва иш қобилиятини оширишга ёрдам беради, улар танлаган соҳада кўпроқ пул ишлашади. Бошқа томондан, умр бўйи

ўрганиш бешикдан то қабргача бўлган ҳаётнинг барча соҳаларини қамраб олади. Таълим - бу бир нечта турли хил ўрганиш усулларида бири, чунки инсоннинг билимларини кенгайтириш ва ҳаёт давомида амалий кўникмаларни эгаллашнинг бир неча бошқа усуллари мавжуд. Шунинг учун, умр бўйи ўқувчилар хоҳлаганлари учун билим олиш жараёнини ўрганиш ва такомиллаштиришга ҳаракат қилишади. Бу одамлар томонидан онгли ва атайин қилинган ҳаракатни англатади. Одамлар ўсиб-улғайишади ва ўрганадилар, чунки бу уларнинг дунё ҳақида хабардорлигини ва турмуш даражасини ошириш учун уларга кўпроқ ва кўпроқ имкониятлар бериши мумкин. Ва ниҳоят, бу мартаба кўтарилишига ҳисса қўшади. Узлуксиз таълим тушунчаси қисман ҳаддан ташқари кенг ва доимий таълим, такрорий таълим, узлуксиз таълим, ўқув ташкилоти ва таълим жамияти каби атамалар билан чамбарчас боғлиқ.

Ижтимоий шароитдаги тез ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда, олий таълим муассасалари талабаларга ҳаёти давомида ўзгарувчан муҳитга мослашишга ёрдам берадиган танқидий ва бошқа кўникмаларни ривожлантиришда доимо ёрдам беришлари керак. Бу фикр, шунингдек, ўз талабаларига муваффақиятли таълим бериши учун ўқитувчилар ҳам мослашувчан бўлиши кераклигини кўрсатади. Синфда янги технологиялардан фойдаланишдан кўриниб турибдики, ўқитиш усуллари янгилаш баъзан ўқувчининг бошқа ўқув муҳитига муваффақиятли ўтганлигининг аниқ далили сифатида қаралади. Дарсда замонавий технологиялардан муваффақиятли фойдаланиш учун ўқитувчилар нафақат техник кўникмаларга, балки мазмуний билим ва педагогик тушунчага ҳам эга бўлиши керак³⁸. Бошқача қилиб айтадиган бўлсак, у "TPCK модели" ("technological pedagogical content knowledge") деб номланувчи "технологик педагогик мазмунли билим" деб аталади.

Бугунги дунё миқёсидаги таълим муҳитида танқидий фикрлаш ва технология иккита муҳим омил ҳисобланади. Ўқитувчилар ўқувчиларни танқидий ғояларга эришиш, ижодкорлик ҳисси ва когнитив фикрлаш эҳтиёжига эришиш учун танқидий фикрлаш қобилиятларини ривожлантиришга ундайди. Бундан ташқари, талабалар танқидий фикрлаш ёндашувини қўллаш орқали ўз фикрлари ва ғояларини контекстга тегишли ҳаётий омиллар билан боғлашга даъват этилади. Натижада ўқувчилар танқидий фикрлаш, жавоб бериш ва уларни ўраб турган нарсаларни ҳисобга олган ҳолда ечим топишни ўрганадилар. Шу билан бирга, технологиядаги ютуқлар ва ўзгаришлар бугунги кундаги дарс жараёнида фойдали деб ҳисобланади.

Олий таълимда онлайн таълим каби технологиялардан фойдаланиш ўқувчиларнинг самарадорлигини ошириш, жумладан, танқидий фикрлаш кўникмаларини ривожлантириши керак. Бундан ташқари, танқидий фикрлашни веб-асосланган фаолият билан бирлаштириш, масалан, асинхрон онлайн суҳбат, талабаларга ўз қизиқишларини ривожлантириш ва кўпроқ билимга эга бўлиш имконияти ва кўникмани бериши мумкин. Бироқ, бу ҳодиса ўқитувчиларга танқидий фикрлаш

³⁸ Kyungmee Lee*, Clare Brett, "Dialogic understanding of teachers' online transformative learning: A qualitative case study of teacher discussions in a graduate-level online course", Teaching and Teacher Education journal homepage: www.elsevier.com/locate/tate

тамоийилларини жорий этишни электрон таълимда қўллаш билан синхронлаштиришни қийинлаштиради.

Танқидий фикрлаш когнитив фикрлашни назарда тутувчи кенг тарқалган атамадир. Кўпгина олимлар танқидий фикрлашни белгилашда турли хил талқин ва нуқтаи назарга эга. Скривен ва Полнинг фикрига кўра, танқидий фикрлаш - бу тушуниш ва жавоб бериш учун кузатишлар, тажрибалар, мулоҳазалар, аргументлар ёки маълумотлар алмашинуви орқали олинган билимларни тасаввур қилиш, амалга ошириш, текшириш, ўзлаштириш ва баҳолашнинг ақлий тузилган жараёнидир ³⁹. Юқоридаги тавсифга кўра, танқидий фикрлаш - бу турли хил шароитларда аниқ маълумотларни тушуниш, идрок этиш ва баҳолашнинг мураккаб ва хилма-хил жараёни.

Танқидий фикрлаш оддий фикрлаш усули эмас, балки, у, шунингдек, иш жойида, ўқув муассасада керакли ва муҳимроқ истеъдод бўлиб бормоқда. Танқидий фикрлаш Чартранд, Ишикава ва Фланиган томонидан инновациялар ва ахборот-технологиялардан ҳам юқори балл олди, чунки келажакда тегишли иш тажрибаси учун зарур бўлган муҳим истеъдод деб ҳисобланган ⁴⁰. Юқорида санаб ўтилган барча танқидий фикрлаш таърифларини ва унинг иш жойидаги ҳаётий афзалликларини таҳлил қилиб, танқидий фикрлаш когнитив қобилият ва юқори даражадаги фикрлаш жараёни билан боғлиқлиги аниқ. Шунинг учун, ишчи кучига киришдан олдин, талабалар биринчи навбатда синфда танқидий фикрлаш тажрибасига эга бўлишлари керак.

Япониялик, хитойлик талабалар каби осийлик талабалар инглиз тили бўйича ёзиш курсларида танқидий фикрлаш тушунчасини ифода ета олмадилар, чунки Ғарбга йўналтирилган танқидий фикрлаш Шарқ академик тизими ва маданиятидан фарқ қилади. Стаплетон бу тадқиқотни 2001 йилда амалга оширган. Бундан ташқари, танқидий фикрлаш нафақат маданий масала, балки у камдан-кам ҳолларда ўқувчиларга ижтимоий даражада таклиф этиладиган топшириқдир. Танқидий фикрлаш ҳатто ижтимоий амалиётда ҳам мураккаб тушунчадир. У янги фикрлаш услуби бўлса-да, у ўқувчиларни ўзига хос қизиқишлар ёки уни ўрганиш учун эмпирик воситалар туфайли кутилмаганда дунёни янги нуқтаи назардан кўрсатиш истиқболга жалб қилмаслиги керак.

Бироқ, яна, энг муҳим элемент - ўқитувчилар танқидий фикрлаш талаблари ва тушунчаларига жавоб берадиган мавзунини қандай танлашлари мумкин. Мавзунини аниқлаш танқидий фикрлаш ҳуқ-атворини намоён этувчи истеъдод сифатида фикрлашни ривожлантиришда қимматли компонент сифатида кўрилади. Стаплетоннинг тадқиқотига кўра, япониялик ESL коллежи талабалари америкалик мавзуларни танлаганликлари сабабли, уларнинг иншоларида танқидий фикрлашнинг етишмаслиги аниқ эди. Шунинг учун ўқитувчилар турли шароитларда танқидий фикрлашни ўргатишда ўрнатилган ижтимоий-маданий қадриятларни контекстуаллаштириш ва жойлаштиришга жиддий эътибор беришлари керак.

³⁹ Scriven, M. and Paul, R. (1987) Defining Critical Thinking. 8th Annual International Conference on Critical Thinking and Education Reform. <http://www.criticalthinking.org/pages/defining-critical-thinking/766>

⁴⁰ Critical Thinking Means Business: Learn to Apply and Develop the NEW #1 Workplace Skill By Judy Chartrand, Ph.D., Heather Ishikawa,

Танқидий фикрлаш ва трансформатив таълим назариялари бўйича жуда кўп турли хил ва кўпинча қарама-қарши фикрлар мавжуд бўлса-да, кўплаб тадқиқот ишлари танқидий фикрлаш ёки фикрлаш трансформатив ўрганиш, илҳом ва мотивация учун зарур эканлигини кўрсатади. Комил, етук инсонлар мустақил фикр юрита оладиган мустақил ўрганувчилар бўлишга даъват этилади. Улар нима қилишни хоҳлашларини, нимани қадрли деб ўйлашларини, фикрлашларини ёки ҳис қилишларини ҳисобга олмасдан, дунёни ҳис қилишни ривожлантирадилар. Оилавий қарашлар, хулқ-атвор ва ҳаётий тажрибалар доирасида диний ва маданий қадриятларнинг барчаси ушбу элементларга таъсир қилади. Ушбу автоном фикрлаш жараёни шахсларда демократик фуқаролик жамиятида иштирок этиш ва унда яшаш, ахлоқий жиҳатдан тўғри қарор қабул қилиш учун зарур бўлган мустақил фикрлаш қобилиятларини ривожлантиришга ёрдам беради. Олий таълимнинг энг муҳим мақсадларидан бири ўқувчиларни мустақил фикрловчи бўлишга ўргатишдир. Талабаларни ўзларининг индивидуал хусусиятларига кўра танқидий фикр юритишга ва фикрлаш, ҳаракат қилиш ёки қарорлар қабул қилишнинг белгиланган тамойилларини ўзгартиришга ундайдилар. Бунга ўқитувчи талабаларнинг онлайн ёки офлайн режимда ўтказиладиган мунозаралардаги иштирокига ижобий жавоб берганида эришиш мумкин. Шунингдек, тестлар, амалий ишлар ва бошқа топшириқлар ўз вақтида текширилиб, тегишли фикр-мулоҳазалар билдирилса, ўқувчилар меҳнати баҳоланишидан хабардор бўлади.

Ўқитувчи эксклюзив ваколат бўлган ўқув муҳитида талабаларда танқидий фикрлаш учун тўғри шароит ёки мойиллик бўлмайди ва улар аллақачон эгаллаб турган анъанавий қадриятлар ва ғоялар ҳақида фикр юритиш имконига эга бўлмайдилар. Институтлар, университетлар ёки коллежлар каби таълим муассасаларининг асосий мақсади талабаларни жамиятга қўшиш ва одамлар ва фуқаролар сифатида устун бўлган маданий ва ахлоқий ғояларга эга бўлиши⁴¹. Натижада, яратилган ва ишлаб чиқилган таълим тизими ва ўқув дастури юқорида айтиб ўтилган таълим усуллари ҳисобга олиниши ва одамларни танқидий фуқаро бўлиш учун танқидий фикрлаш билан шуғулланишга ундаши керак.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, танқидий фикрлашни онлайн муҳит билан бирлаштириш жорий таълимни намоёни қилиш учун яқлит тўпламни тақдим этади. Танқидий фикрлаш ўзининг барча аҳамияти ва оптимизми билан глобallaшган дунёда қадрланаётган бир ўзгача истеъдодга айланиб бормоқда. Ўқитувчилар танқидий фикрлаш тамойиллари, ғоялари ва хулқ-атворини бутунги олий таълим муҳитининг мақсади сифатида кўришади. Бундан ташқари, онлайн таълим каби технологиялар, таълим ва таълим тизимларининг бир қанча жиҳатларига таъсир қилувчи муҳим компонент ҳисобланади.

⁴¹ Tathahira Tathahira, “Promoting students’ critical thinking through online learning in higher education: Challenges and strategies”, *Englisia: Journal of Language, Education, and Humanities* November 2020. Vol. 8, No. 1, 79-92

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Kyungmee Lee*, Clare Brett, "Dialogic understanding of teachers' online transformative learning: A qualitative case study of teacher discussions in a graduate-level online course", Teaching and Teacher Education journal homepage: www.elsevier.com/locate/tate
2. Scriven, M. and Paul, R. (1987) Defining Critical Thinking. 8th Annual International Conference on Critical Thinking and Education Reform.
<http://www.criticalthinking.org/pages/defining-critical-thinking/766>
3. Critical Thinking Means Business: Learn to Apply and Develop the NEW #1 Workplace Skill By Judy Chartrand, Ph.D., Heather Ishikawa
4. Tathahira Tathahira, "Promoting students' critical thinking through online learning in higher education: Challenges and strategies", Englishia: Journal of Language, Education, and Humanities November 2020. Vol. 8, No. 1, 79-92
5. Mehmet Shahin, Hidayet Dogantay, "Critical thinking and transformative learning", :
<https://www.researchgate.net/publication/331113300>

5-SINFDA ALISHER NAVOIYNING "HAYRAT UL-ABROR" ASARINI YANGI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA O'RGATISH USULLARI YUZASIDAN METODIK TAVSIYA

Namanagan viloyati To'raqo'rg'on tuman

XTBga qarashli 1-IDUM

ona tili va adabiyot fan o'qituvchisi

Rustamova Lobarxon Ibragimovna

Annotatsiya: Ushbu metodik tavsiyada Alisher Navoiyning "Hayrat ul-abror" asarini "Klaster", "Tafakkur", "BBB", "Kim ziyrak?" kabi yangi pedagogik texnologiyalar asosida o'qitish usullari qo'llanilgan.

Kalit so'zlar: "Xamsa", durroj, saxiylik, kreativ fikr, pedagogik texnologiya, o'qitish usullari, noma, xasis, kamolot.

МЕТОДИЧЕСКАЯ РЕКОМЕНДАЦИЯ ПО МЕТОДИКЕ ОБУЧЕНИЯ ПРОИЗВОДСТВУ АЛИШЕРА НАВОИ "ХАЙРАТ УЛ-АБРОР" В 5-М КЛАССЕ НА ОСНОВЕ НОВЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация: В данной методической рекомендации работа Алишера Навои «Хайрат ул-аброр» называется «Гроздь», «Мышление», «BBB», «Кто умнее?» методы обучения, основанные на новых педагогических технологиях, таких как

Ключевые слова: «Хамса», доброта, щедрость, творческое мышление, педагогическая технология, методы обучения, письмо, жадность, зрелость.

59	Angliya siyosiy olamida qo'llaniladigan ba'zi bir metaforalar tahlili Tursunov M.M., Ahmedova G.O	328
60	Theoretical aspect of studying lexic means of expressing emotions Muhammadiyeva N.M	335
61	Negation as a means of constructing dialogical discourse in the novel by I.VO "Return to Brideshead" Toshkhonov L.T	339
62	O'zbek va ingliz xalq ertaklarining qiyosiy tahlili Xalilova Sh.J	345
63	Масофавий таълим тизимида инглиз тилини ўқитишда танқидий фикрлашнинг аҳамияти Турдиева Р.С	351
64	5-sinfda alisher navoiyning "Hayrat Ul-Abror" asarini yangi pedagogik texnologiyalar asosida o'rgatish usullari yuzasidan metodik tavsiya Rustamova L.I	355
65	Развитие навыков аудирования при обучении иностранным языкам Салихова Д.С	359
66	Zamonaviy tilshunoslikda antroposentrizm aspekti Sayitqulova Z.X	365
67	Sol bellou ijodiga xos falsafiy qarashlar Umarova X.Z	371
68	Tetralogiyada shevaga oid so'zlarning jamiyat tarixiy madaniy rivojlanishdagi roli Muxtorova U.T	375
69	Ingliz va o'zbek tillarida turizmga oid terminologik tizimlarining qiyosiy tahlili Vaxidova F.S	379
70	Француз ва ўзбек тилларидаги макон семантикаси гапларда дейксиснинг ўрни Ишанжанова М.С	383
71	Хитой тилида 把 "bǎ" донабай ном ҳисоб сўзининг ривожланиши, эволюцияси. Артикова З.З	388
72	Кичик шеъринг шакллари баъзи хусусиятлари Дошанова Г.И	392
73	"Нон" билан боғлиқ фраземаларнинг лингвокультурологик хусусиятлари Ибатова А.Ш	398
74	Инглиз тилидаги фонетик ўзгаришлар динамикаси Аҳмедова Р.А	403
75	Оғзаки ва ёзма мулоқот жараёнида лингвомаданий бирликларнинг ифодаланиши Жамолитдинова Д.М., Муҳиддинова Д.М	407
76	Ўзбек ва инглиз тилларидаги ҳаракат феъллари градуонимияси Отабоева М.Р	412